

Варлакова А. В.

Національний транспортний університет

ПРОСОДИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті досліджено характерні особливості просодичного оформлення репродуктивного англійського мовлення українських студентів технічних спеціальностей. Реалізації дослідницького завдання передував аналіз стану сучасних досліджень проблем інтерференції в англійському мовленні українців на різних повних рівнях. Дослідницьке завдання полягало в описі інтерферентних ознак у досліджуваній групі мовців та визначенні специфіки реалізації просодичних характеристик мовлення на сегментному та надсегментному рівнях. Одержані дані базуються на аудитивному та акустичному аналізі репродуктивного мовлення (читання коротких оповідань В. Вульф) 5 студентів та 5 викладачів. Проведений аналіз підтвердив типові для українців характеристики алофонів ненаголошених фонем, особливості їх просодичних ознак, виявляючи відхилення від вимовної норми, що корелюють з рівнем теоретичної підготовки та практичним досвідом спілкування дикторів. Результати проведеного експериментально-фонетичного дослідження підтвердили припущення про те, що студенти технічних спеціальностей, не маючи достатнього досвіду спілкування іноземною мовою, в іноземному мовленні орієнтуються на фонетичні правила української мови, уподібнюючи просодичні характеристики англійського мовлення схожими характеристиками рідної мови. Встановлено також, що такі відхилення пов'язані з артикуляційними характеристиками ненаголошених голосних в інтерферованому мовленні ускладнюють сприйняття змісту висловлювання та справляють враження іноземної вимови. Аналіз спільних закономірностей у відхиленнях від вимовної норми англійської мови, дозволив виділити ряд порушень в актуалізації алофонів ненаголошених голосних та їхніх просодичних ознак, характерних для українських студентів технічних спеціальностей з середнім рівнем мовленнєвої компетенції без досвіду спілкування англійською мовою. В результаті узагальнення специфічних характеристик просодичних ознак інтерферованого англійського мовлення українців визначено відхилення, притаманні саме для даної групи мовців, та виокремлено фактори, що впливають на їх кількість і ступінь.

Ключові слова: алофони, ненаголошені фонемі, модифікації голосних, просодичні характеристики, інтерференція, технічні спеціальності.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки особливий інтерес викликає дослідження усного мовлення у контексті міжмовної комунікації з огляду на те, що кількість носіїв англійської мови значно менша, ніж тих, хто спілкується англійською як іноземною. Необхідність міжкультурної комунікації викликала потребу у нових поглядах на взаємодію мовних систем, зокрема фонетичних, та виявлення вимовних відхилень, що характеризують англійське мовлення носіїв різних мов світу. Вивчення цього процесу привертає увагу фонетистів: Дж. Е. Фледж та О. С. Бон, що досліджують англійське мовлення іспанців, Дж. Е. Фледж – французів, та Г. Мюррей – швейцарців. Проте дотепер не вирішеною залишається низка питань, пов'язаних з особливостями англійського мовлення українців без філологічної освіти з базовим рівнем володіння мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика проявів інтерферентних ознак мовлення на надсегментному рівні ґрунтовно досліджується в роботах сучасних лінгвістів – Валігури О. Р., Миськів В. А., Шнуровська Л. В., та Дж. Веллз. Зокрема, дослідженням просодичних особливостей англійського мовлення займалися українські вчені Андрущенко І. О., Дворжецька М. П., Задоріжна Н. І., Рибіна Н. В. та зарубіжні дослідники В. Фромкін, К. Майерс-Скоттон, М. Вагнер та Д. Вотсон. Підґрунтям для виявлення специфічних ознак англійської мови, що зумовлюють прояви інтерферованої вимови в англійському мовленні українців, можуть слугувати роботи сучасних українських дослідників, присвячені опису особливостей та функціонуванню фонетичних систем германських мов: Кузьменко Т. М., Рудківського О. П., Сольської Т. М.,

Лавренчука Я. Ю. Англійське мовлення українців було предметом наукових праць Кочубей В. Ю., яка вивчала реалізації фонем, розробивши систему прогнозованих вимовних відхилень, характерних саме для українців; та Кириченко А. Г., яка дослідила комунікативний аспект вимовного акценту українців на сегментному рівні. Слід зазначити, що предметом окремого дослідження також були ненаголошені голосні, а саме їх варіювання в англійській мові та мовленні, досліджені Малютою Я. О. У дослідженнях зарубіжних вчених Дж. Дженкінс та Дж. Сеттер застосовано комплексний підхід до вивчення інтерференції на сегментному та надсегментному рівнях. У свою чергу, О. Р. Валігура, підтримуючи в цілому методологію своїх іноземних колег, розкриває проблему інтерференції саме в англійському мовленні українських білінгвів.

Постановка завдання. Метою статті є встановлення інтерферентних ознак англійського мовлення у досліджуваній групі українських студентів та визначенні специфіки реалізацій просодичних характеристик мовлення на сегментному та надсегментному рівнях. Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію наступних **завдань**:

- дослідження сегментних модифікацій ненаголошених голосних в різному фонетичному оточенні;
- визначення місць фразового, логічного та емпатичного наголосів;
- опис просодичних характеристик англійського мовлення українських студентів технічних спеціальностей на надсегментному рівні.

Виклад основного матеріалу. Дослідження просодичних характеристик англійського мовлення українських студентів технічних спеціальностей проводилося на матеріалі підготованого мовлення, а саме коротких оповідань англійської художньої прози. При встановленні залежності відхилень в інтерферованому англійському мовленні українців було враховано, серед іншого, рівень мовленнєвої компетенції та досвіду спілкування мовців англійською мовою. Наявність зразків як діалогічного так і монологічного мовлення високої емоційності та експресивності, притаманні художньому стилю, стали підґрунтям для дослідження усної реалізації інтерферованого мовлення на матеріалі саме художньої прози. Як свідчать результати експериментально-фонетичних досліджень, просодичні характеристики сегментного складу у читанні більш чіткі, ніж у спонтанному мовленні [3, с. 277; 7, с. 8; 10, с. 20]. Встановлення еталонних артикуляційних та аку-

стичних характеристик алофонів голосних фонем, обумовило залучення до аналізу аудіозаписів оповідань, озвучених носіями британської вимовної норми англійської мови (RP) [4, с. 12; 5, с. 8; 6, с. 22]. Задля дослідження характерних особливостей просодичного оформлення репродуктивного англійського мовлення українських студентів технічних спеціальностей на сегментному рівні, модифікації алофонів та просодичні ознаки мовлення вивчалися на матеріалі представлених у текстах слів та словосполучень, що звучали у зв'язному мовленні. Мовленнєвий матеріал нараховує 60 слів, відібраних та згрупованих за такими критеріями: два склади з ненаголошеним до наголошеного складу; два склади з ненаголошеним у післянаголошеній позиції; більше двох складів у слові, хоча б один з яких віддалений від наголосу; складні слова з другорядним наголосом; слова іншомовного походження; службові слова в слабкій позиції. Також, обов'язковою умовою була відсутність фразового, логічного або емпатичного наголосу слова у реченні.

Усі аналізовані голосні знаходяться у різному комбінаторно-позиційному оточенні та позиціях відносно наголосу в слові, і з огляду на це були згруповані за схожими ознаками, що дозволить найбільш точно встановити їх акустичні особливості. Окрім алофонів голосних у ненаголошених позиціях, досліджувалися складні слова з другорядним наголосом, службові слова в слабкій формі та слова іншомовного походження, що зберігають повнзвучну вимову у ненаголошених складах.

Відповідно до мети та завдань, дослідження проводилося на матеріалі озвучених оповідань (аудіокниг) британської письменниці-модерністки першої половини ХХ століття Вірджинії Вульф. Короткі оповідання дали змогу опрацювати тексти з різним змістом та лексичним наповненням, граматичним та синтаксичним оформленням, настроєм та емоційним забарвленням. Ранні оповідання Вірджинії Вульф не надто перевантажені глибоким змістом та складними світоглядними питаннями, більше описуючи психологічні стани, відчуття та мислення героїв. Відмова від хронології, фрагментарність у зображенні подій, образність мислення, також характерні для її оповідань, дають дикторам змогу концентруватися на кожному з рівнів мовлення. У своїх оповіданнях автор намагалася мовними засобами передати не лише самі думки, а й зробити акцент на процесі мислення та душевних пошуках. Таким чином, за допомогою частих повторів слів, фраз, реплік та речень В. Вульф привертає увагу читача до голов-

ної теми оповідань, до основної мети пошуку персонажів, причини їх переживань та роздумів.

З огляду на те, що короткі оповідання В. Вульф дозволяють диктору підтримувати ізохронний акцентний ритм завдяки пунктуаційній системі та лексично-семантичній організації тексту, на їх основі було проведено аналіз просодичних характеристик англійського мовлення українців на надсегментному рівні [11].

Загальний корпус експериментального матеріалу склали 6 коротких оповідань В. Вульф, вибрані загального обсягу текстів фонетистами експертами 856 ритмогруп, 78 лексичних одиниць, у складі яких було досліджено 3565 фонемних варіантів для встановлення їх просодичних ознак в англійському мовленні українців.

При здійсненні підбору дикторів, було враховано встановлений науковцями факт, що на вимову мають вплив національні, територіальні, соціальні професійні характеристики, який зумовив принципи формування експериментальних груп дикторів для проведення дослідження [10, с. 17]. Також, взято до уваги і те, що непарна кількість дикторів у кожній з груп забезпечує більш правильний подальший статистичний аналіз [1, с. 176].

Для реалізації експерименту було створено 3 відносно гомогенні групи дикторів українців. Таким чином, першу групу (Г1) склали 5 жінок викладачів філологічних дисциплін ВНЗ Києва, з вищою філологічною освітою, високим рівнем володіння англійською мовою (усі диктори мають сертифікати FCE, що підтверджують рівень C1) та досвідом публічних виступів і спілкування у іншомовному середовищі (стажування за кордоном), віком від 35 до 45 років.

До другої групи (Г2) 5 студентів без філологічної освіти та профільних знань, що навчаються на технічних спеціальностях, і мають середній рівень володіння англійською мовою та мінімальний досвід спілкування (на рівні письма) та повну відсутність комунікації іноземною мовою. Усі студенти даної групи, віком від 19 до 22 років, мають найвищі рейтингові бали з англійської мови, але їх рівень мовленнєвої компетенції не підтверджено міжнародним сертифікатом.

Еталонним вважалось мовлення трьох жінок, носіїв британського варіанту англійської мови, з досвідом дикторської роботи, які озвучили короткі оповідання В. Вульф для сайту з відкритим доступом LibriVox.org (Eden Rea-Hedrick, Elisabeth Mourant, Elisabeth Klett).

Під час проведення дослідження застосовано як аудитивний, так і інструментальний види ана-

лізу [8]. В рамках аудитивного аналізу здійснено відбір слів для дослідження сегментних модифікацій; членування тексту на фрази та ритмогрупи і визначення місць фразового, логічного та емпатичного наголосів для опису просодичних характеристик мовлення на надсегментному рівні.

Інструментальний аналіз за допомогою програми PRAAT Version 6.1.54 дозволив одержати об'єктивні спектральні характеристики ненаголошених голосних та встановлено акустичні кореляції їхніх модифікацій для встановлення просодичних особливостей мовлення на сегментному рівні [9, с. 39].

Виклад основного матеріалу дослідження. На етапі проведення аудитивного аналізу фонетистами було відзначено відхилення у членуванні тексту та акцентному оформленні синтагм. Так, схема 1.1 зображає реалізацію фрази носіями англійської мови та мовцями Г1, які виділяють у реченні 6 синтагм, виділяючи наголосом іменники та прикметники.

1.1 *Rather to my relief | the sight of the mark | interrupted the fancy. | for it is an old fancy, | an automatic fancy, | made as a child perhaps.*

На схемі 1.2 – читання тієї самої фрази українськими дикторами-студентами Г2.

1.2 *Rather | to my relief | the sight of the mark | interrupted the fancy. | for it is | an old fancy. | an automatic fancy. | made | as a child | perhaps.*

Як було встановлено в ході аналізу, акцентне оформлення речення у Г2 значно відрізняється. Серед відхилень від еталонного мовлення виділено наголошення слів *rather, sight, it, made, perhaps* та зміни акцентної структури словосполучень *an old fancy* і *an automatic fancy*, через перенесення наголосу на другий компонент. Кількість синтагм збільшується на сім наголосів, у результаті чого вони повторюються з інтервалом в один-два ненаголошені склади. Серед інших просодичних особливостей оформлення в англійському мовленні Г2 можна виділити й більш повнозвучну вимову службових слів *to, my, the, of, for, an, as, a*, що зумовлюється безпосередньою близькістю до наголошеного слова, а у мовленні Г1 завдяки процесам редукції вони зливаються в одне фонетичне слово з іншими членами речення.

Відсутність або не достатня вираженість позиційних і комбінаторних змін в інтерферованому англійському мовленні українців Г2, зумовили потребу у вивченні слів іншомовного походження, що становлять значний об'єм термінологічних понять у технічних дисциплінах у ЗВО. Такі слова, зазвичай, зберігають повнозвучні голо-

Таблиця 1

Реалізація алофонів ненаголошених англійських фонем в мовленні українців (%)

Фонеми	Алофони	Г1	Г2
≡	↙ ≡ ↘	17	46
	[-]	83	5
	Інший	-	49
∩	↙ ∩ ↘	42	11
	↙ ≡ ↘	38	9
	↙ ∩ ↘	20	-
	Інший	-	80
Δ	↙ Δ ↘	84	96
	↙ ≡ ↘	16	-
	Інший	-	4
U	[U]	15	12
	↙ ≡ ↘	85	18
	Інший	-	70
ʊ	↙ ʊ ↘	4	2
	↙ ≡ ↘	81	30
	Інший	15	68
⊙	↙ ⊙ ↘	100	18
	Інший	-	82
≡U	↙ ≡U ↘	65	-
	↙ ≡ ↘	10	-
	Інший	25	100

сні у ненаголошених складах. Аналіз слів такого типу дозволить встановити причину зазначених відхилень, яка вбачається або у непоширеності редукції та відсутності елізії в українській мові, або у недостатніх теоретичних знаннях у галузі фонетики [2].

Значну групу запозичених слів складають слова латинського та грецького походження, що характеризуються відсутністю редукції у ненаголошених позиціях: *paragraph* ['pær.ə.grɑ:f], *canteen* [kæp'ti:n]. Ці повнозвучні нередуковані голосні у ненаголошених складах є типовими для всіх варіантів вимови, не залежно від темпу висловлювання. Однак, аудиторами фонетистами було відзначено скорочення тривалості фонації довгих ненаголошених голосних у всіх словах та зміна якості ненаголошеної /æ/, яка у вимові Г2 була відзначена як наднизька [↙]. Поміж іншого зазначимо, що вимова запозичених слів залежить від ступеня фонетичної асиміляції. Таким чином, у деяких частково асимільованих словах іншомовного походження ненаголошені голосні вимовляються згідно фонетичних правил мови-джерела. Наприклад, у запозиченнях *intoxicate* ↙ ∩ ↘, *antenna* [↙ ∩ ↘], *enthusiasm* ↙ ∩ ↘, ненаголошені голосні повинні мати повну вимову, що властиво латинській мові. У мовленні українців ці алофони характеризуються послабленим звучанням, не виразним тембром, формантними показниками, що тяжіють до центру. У словах *antenna*, *enthusiasm* спостерігається якісна і кількісна редукція ненаголошеного [↙], у *intoxicate* лише кількісна редукція ↙ ∩ ↘, у той час як у мовленні носіїв мови ці алофони мають повнозвучну вимову. Фонетисти відзначили, що в англійському мовленні Г2 (100%) [↙] у ненаголошеній позиції та [≡] мають звучання наближене до [⊙], хоча у нормативній вимові мають кардинально різну довготу та якість. Цей випадок недодиференціації алофонів було підтверджено під час проведення акустичного аналізу, уточнивши формантні показники.

Проведений нами аудитивний аналіз довів, що інтерфероване мовлення українців характеризується відхиленнями в акцентній структурі уцілому, у результаті чого виникають помилки у реалізації ненаголошеного вокалізму. Дані аналізу наведені у таблиці 1, де виначено частоту реалізації алофонів ненаголошених фонем.

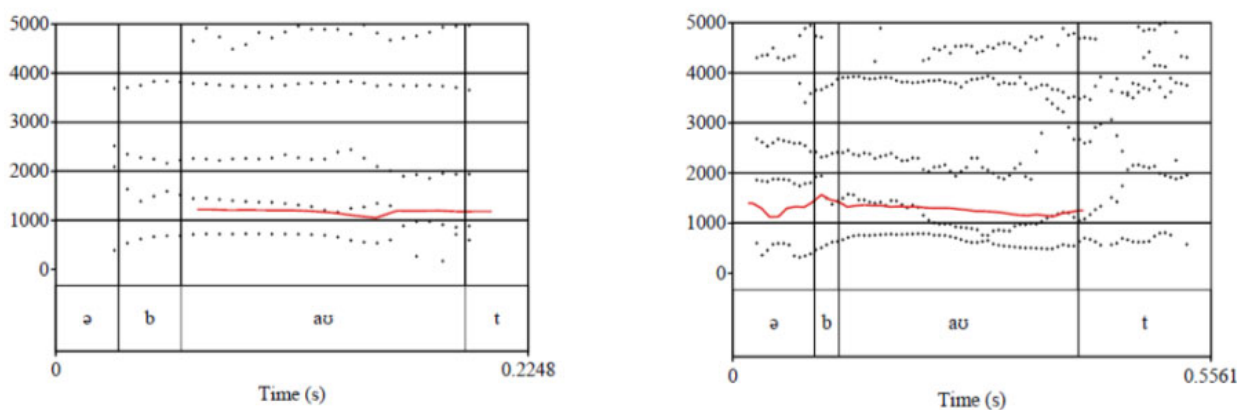
Дані, наведені у табл. 1, дозволяють порівняти тональні ознаки ненаголошених голосних в інтерферованому англійському мовленні українців та

виявити спільні риси, притаманні носіям однієї мови. Зазначимо, що ті алофони, які вважаються відхиленням від вимовної норми англійської мови, позначені як «інший».

Таким чином, досліджені 8 ненаголошених звуків мають 15 алофонів у мовленні Г1 та 21 алофон у Г2. Наведені результати підтверджують припущення про те, що модифікації алофонів ненаголошених голосних фонем у мовленні дикторів без досвіду спілкування англійською мовою мають більшу варіативність. Артикуляційні особливості рідної мови спричиняють відхилення у всіх груп мовців, які різняться ступенем.

На етапі акустичного аналізу для уточнення отриманих даних про відхилення від вимовної норми англійської мови нами було проаналізовано алофони фонем за допомогою програми. Для прикладу наведемо показову, на нашу думку, сонограму *about*.

Вимова двоскладових службових слів характеризується явищем елізії ненаголошеної голосної на початку слів *'bout*, *'round*, *'cross*, особливо після попереднього голосного. Українські диктори

Рис. 1. Сонограма вимови слова *about* дикторами Г1 та Г2

продемонстрували повну відсутність цього явища. Із сонограми видно, що у вимові Г1 перший голосний не має а ні тональних, ні динамічних, ні формантних ознак, що свідчить про його елізію та значним чином впливає на загальні темпоральні характеристики слова. У мовленні Г2 ненаголошена голосна звучала як [ə], а диктори вживали повнозвучний [e], про що свідчать їх формантні показники. Також, на відміну від Г1, диктори Г2 вимовляли алофон ненаголошеного [ə] з чітким спадно-висхідним тоном. Диктори без ґрунтовної теоретичної підготовки показали тенденцію до уподібнення голосних іноземної мови голосним рідної.

Отже, за даними дослідження, в українців без належної теоретичної підготовки та практичного досвіду, виникають значні труднощі із вживанням редукованих форм односкладових службових слів. Для їх вимови характерними є гіперкоректність (при використанні сильних форм слів), субституція (при заміні алофонів близькими за звучанням голосними рідної мови) та недодиференціація (при вимові алофонів різних фонем). Відтворення елізії у двоскладових словах також стало причиною відхилень у просодичних ознаках ненаголошених англійських голосних у мовленні українців. Увагу привертає також і те, що у різному комбінаторно-позиційному оточенні алофони англійських ненаголошених голосних мають максимально схоже

звучання у вимові українців, хоча формантні значення тих самих алофонів у носіїв мови значно різняться залежно від дистрибуції голосного.

Висновки. У результаті проведеного експериментально-фонетичного дослідження підтвердилося припущення про те, що в іншомовному мовленні мовці, не маючи достатнього досвіду спілкування іноземною мовою, орієнтуються на фонетичні правила рідної мови, уподібнюючи просодичні характеристики англійського мовлення схожими характеристиками рідної мови [1]. У свою чергу, такі відхилення пов'язані з артикуляційними характеристиками ненаголошених голосних в інтерферованому мовленні, що ускладнює сприйняття змісту висловлювання та справляє враження іноземної вимови. Проаналізувавши певні спільні закономірності у відхиленнях від вимовної норми англійської мови, можна виділити ряд порушень в актуалізації алофонів ненаголошених голосних та їхніх просодичних ознак, характерних для українців студентів технічних спеціальностей з середнім рівнем мовленнєвої компетенції без досвіду спілкування англійською мовою. Узагальнені специфічні характеристики просодичних характеристик інтерферованого англійського мовлення українців дозволяють виділити відхилення, притаманні саме для даної групи мовців, визначаючи фактори, що впливають на їх кількість і ступінь.

Список літератури:

1. Стеріополо, О. І. Система принципів і засобів організації фонетичного дослідження підготовленого і спонтанного мовлення. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*, 17(1), 2014. С. 176–186.
2. Стеріополо, О. І. Українська фонетична система у парадигмі міжнародної фонетичної асоціації (МФА). *Науковий вісник Ужгородського університету*, Серія: Філологія, Соціальні комунікації, 27, 2012. С. 51–58.
3. Штакіна, Л. А. Складовий ритм і смислове квантування дискурсу. *Наукові записки*, Випуск 89 (4), Серія: Філологічні науки (мовознавство), 5 ч., Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. С. 277–280.
4. Cruttenden, A. *Gimson's Pronunciation of English*. (Sixth edition). London: Arnold, 2001.

5. Crystal, D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Blackwell Publishing, 2008.
6. Edwards, J. R. & Zampini M. L. Phonology and Second Language Acquisition. *Studies in Bilingualism*, 36, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2008.
7. Tokar, A. *Stress Variation in English*. Tübingen: Narr Francke Attempto, Germany, 2017.
8. Valigura, O. Bilinguals and Linguistics of Creativity: the Case of Ukrainians Speaking English. In E. Chrzanowska-Kluszevska & O. Vorobyova (Eds.), *Language – literature – the arts: a cognitive-semiotic interface*, 2017. P. 261–277.
9. Valigura, O., Kozub, L., & Sieriakova, I. Computer Technologies in Acoustic Analysis of English Television Advertising Discourse. *Arab World English Journal (AWEJ) WEJ. Special Issue on CALL*, 6, 2020. P. 38–48. DOI: 10.24093/awej/call6.3.
10. Valigura, O., Parashchuk, V., & Kozub, L. Phonetic Portrait of a Ukrainian EFL Teacher: Prosodic Parameters in Academic Discourse. *Arab World English Journal (AWEJ). Special Issue on the English Language in Ukrainian Context*, 2020, P. 16–25. DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/elt3.2>.
11. Wagner, M. & Watson, D. Experimental and theoretical advances in prosody: a review. *Lang. Cogn. Process*, 1, 2015. P. 905–945.

Varlakova A. V. PROSODIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH SPEECH OF UKRAINIAN STUDENTS OF TECHNICAL SPECIALTIES

The article deals with the characteristic features of prosodic pattern of reproductive English speech of Ukrainian students of technical specialties. The realization of the research task was preceded by an analysis of the state of modern research on the problems of interference in the English speech of Ukrainians at different complete levels. The research task was to describe the interferential features of the studied group of speakers and to determine the specifics of the realisation of prosodic characteristics of speech at the segmental and supersegmental levels. The obtained data are based on the auditive and acoustic analysis of reproductive speech (reading short stories by V. Woolf) of 5 students and 5 teachers. The analysis confirmed the typical Ukrainian characteristics of allophones of unstressed phonemes, peculiarities of their prosodic features, revealing deviations from the pronunciation norm that correlate with the level of theoretical training and practical experience of speakers. The results of the experimental-phonetic study confirmed the assumption that students of technical specialties, lacking sufficient experience in communicating in a foreign language, are guided in their foreign language speech by the phonetic rules of the Ukrainian language, likening the prosodic characteristics of English speech to similar characteristics of their native language. It has also been established that such deviations related to the articulatory characteristics of unstressed vowels in interfered speech complicate the perception of the meaning of the utterance and give the impression of a foreign pronunciation. The analysis of common patterns in deviations from the pronunciation norm of English has made it possible to identify a number of violations in the actualization of allophones of unstressed vowels and their prosodic features typical for Ukrainian students of technical specialties with an intermediate level of language competence without experience of communicating in English. As a result of generalizing the specific characteristics of prosodic features of interfered English speech of Ukrainians, the deviations inherent in this group of speakers are identified and the factors influencing their number and degree are highlighted.

Key words: *allophones, unstressed phonemes, vowel modifications, prosodic characteristics, interference, technical specialties.*